Beytulhikme Int J Phil 9 (4) 2019
Doi: 10.18491/beytulhikme.1510
Research Article: 1097-1120

Thomas Paine ve Aydınlanma Siyasal Düşüncesinde Devrimcilik

Thomas Paine and Revolutionism in Enlightenment Political Thought

MÜMİN KÖKTAŞ
Ankara Yıldırım Beyazıt University

Received: 30.03.2019 | Accepted: 26.07.2019

Abstract: Thomas Paine is one of the well-known but interesting figures of the 18th century, especially in the field of American political thought. He is an influential philosopher who witnessed and played crucial roles in the political philosophy of the 18th century, i.e., as a British citizen who emigrated to America shortly before the Declaration of Independence, he supported the colonies' struggle against Britain, then went to Europe in 1787 and witnessed the French Revolution. In this respect, Paine's personal intellectual and political biography represents a very important aspect of the Enlightenment movement and thought. In this article, this aspect and how it makes new interpretations possible will be exhibited and exemplified.

Keywords: Thomas Paine, eighteenth century, political thought, Enlightenment, American Revolution.

✉ Mümin Köktaş
AYBÜ, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
06690, Ankara, Turkey | mkoktas@gmail.com

Beytulhikme An International Journal of Philosophy

Giriş

Thomas Paine[1] 1789 yılında Londra'da iken Amerika'nın ilk başkanı olan George Washingtan'a bir mektup yazarak şunu ifade etmiştir: "Fransa'ya gidiyorum – iki devrimde bir payımın olması bir amaç için yaşamaktır" (Paine 1789). Bu ifadesi üzerinden bakıldığında, Paine 18. Yüzyılın en önemli iki siyasal olayı olan Amerikan ve Fransız devrimlerine doğrudan dahil olması, aristokrasi ile monarşinin gerek kalıtımsal gerek seçimli biçimlerine karşı temsili yönetim adına verdiği mücadele ve büyük bir reformcu olması nedeniyle Aydınlanma siyasal düşüncesinin anlaşılması için önemli düşünürlerden birisidir. Diğer bir ifadeyle, Paine hem demokrat bir polemikçi hem de aktivist bir siyaset insanıdır (Kuklick 2000: vii). Avrupa Aydınlanma düşüncesinin özellikle akılcılık vurgusunun Amerika'ya taşınmasında, Amerikan Devrimi'nin siyasal ilkelerinin Avrupa'da

[1] Sonrasında birçok vatandaşlığı olacak olan Thomas Paine İngiliz Kilisesi mensubu bir annenin ve Quaker bir babanın oğlu olarak 1737 yılında İngiltere'de doğmuş, ilk eğitimini burada almış, bazı ticari faaliyetlerde ve memuriyet (vergi memurluğu) görevlerinde bulunmuştur. 1774 yılında Benjamin Franklin'den aldığı tavsiye mektubuyla Amerika'ya göç etmiştir. Philadelphia'ya yerleşmiş, bazı okullarda düşük ücretle öğretmenlik yapmış ve *Pennsylvania Magazine*'de çalışmıştır. Amerikalıların bağımsızlık mücadelesine katılmış, Bağımsızlık Birdirgesi'nin ilanından altı ay önce *Commom Sense* (1776) adlı kitabını yayımlamıştır. Bu kitap bağımsızlık yönünde en güçlü ve en çok okunan kitap oldu. Bir yıl içerisinde 150.000'den fazla satış yaptı. Yine aynı yıl aralık ayında toplam olarak 16 makele olacak ve 1783 yılına kadar sürecek ilk *American Crisis*'ı yayımladı. 1777-1779 yılları arasında Dış İlişkiler Komitesi sekreteri olarak Kongre'de çalıştı. 1781 yılında Fransa'nın Amerika'ya yardım etmesini güvence altına almak için Fransa'ya gitti. 1782'de yazdığı *Letter to the Abbe Raynal*'da Avrupalılara Amerikan Devrimi'nin doğasını ve önemini açıklamaya çalıştı. 1784-87 yılları arasında siyasetten uzak durarak daha çok bilimsel çalışmalarla (dumansız mum ve tek kemerli demir köprü gibi) ilgilendi, 1786'da *Dissertations on Government*'ı yayımladı. 1787 yılında Londra'yı ziyaret etmiş, burada Edmund Burke'un da dahil olduğu önde gelen Whiglerle tanışmış, Paris'te bulunan Thomas Jefferson ile mektuplaşmıştır. 1788-1790 yılları arasında gerçekleştirdiği Fransa ziyaretleriyle Fransız Devrimi'nin ileri gelenleriyle temas kurmuştur. Burke'u Fransa'daki olaylarla ilgili bilgilendirmiştir. Burke'un *Fransa'daki Devrim Üzerine Gözlemler* adlı kitabına yanıt olarak 1791 yılında *İnsan Hakları* kitabını yayımladı. 1791 yılında Fransa'daki cumhuriyetçi harekete katıldı, monarşiye dönülmesine şiddetle karşı çıktı ve 1792'de Fransızca konuşamamasına rağmen Fransız Ulusal Konvansiyonu'na seçildi. 1792 yılında *İnsan Hakları*'nın ikinci kısmını yayımladı, yargılanmaya başladı ve Fransa'yı terk etti. Aynı yıl İngiltere'de de yasa dışı ilan edilmişti. 1793 yılında Lüksemburg'ta hapishane iken *Akıl Çağı* kitabının ilk kısmını, 1795 yılında da ikinci kısmını yazmıştır. Yine aynı yıl yeni Fransız Anayasasına yanıt olarak *Dissertations on First Principles of Government*'ı, 1797 yılında dağıtıcı adaleti savunmak için *Zirai Adalet* (Agrarian Justice) adlı kitabını yayımladı. 1798-1802 yılları arasında Napolyon'a İngiltere'yi işgal etmesi için tavsiyede bulundu, güvenilmez bulunduğu için Amerika'ya gitmenin yollarını aradı, 1802'de ruhunun ülkesi olarak gördüğü Amerika'ya gitti. Amerika'da bir Jakoben ve imansız olarak neredeyse aforoz edildi ve 1809 yılında öldü (Fruchtman 20009; Clark 2018; Claeys 1989).

yaygınlaşmasında, Amerikan Aydınlanmasının radikalleşmesinde[2], temsili yönetim biçiminin oluşumunda ve daha geniş bir açıdan modern siyaset teorisinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Paine kendi zamanı çerçevesinde tümüyle orijinal bir düşünür olmaktan ziyade, İngilizce konuşulan dünyada belli bir düzeyde ifade edilmekte olan siyasal kanaatleri etkili bir biçimde mobilize etmesi ve bunları retorik olarak özgün bir anlatıya dönüştürmesi nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Amerikan kuruluşundaki liderler arasında sadece Paine yazılarıyla panteonda yerini almıştır (Clark 2018: 1; Ferguson 2000: 469; Kuklick 2000: xiv). Paine'nin düşünceleri çoğunlukla yaşadığı yerlerde edindiği deneyimler, etrafında gerçekleşen olaylarda insanlara verdiği yanıtlarla biçimlenmiştir (Fruchtman 2009: 15). Onun Aydınlanma değerlerinin popülerleştirilmesinde yazı dilinde sahip olduğu açık, yalın ve anlaşılır bir üslubun etkisi olmuştur. Thomas Jefferson 1821 tarihinde yazdığı bir mektupta, Paine'den dürüst ve özgürlük savunucusu bir yazar olarak söz etmiş ve ona göre "yazı biçiminin kolaylığı ve içtenliğinde, ifadenin ve açıklama mutluluğunun berraklığında, basit[3] ve müzetavi bir dil kullanımında Paine'i aşan bir yazar yoktur" (Jefferson 1821). John Adams 1806 yılında son 30 yılda Amerika üzerinde Thomas Paine'den daha etkili olmuş birisini tanımadığını yazar (Foner 2005: xxvii). Diğer taraftan, Paine'in akademik olarak siyaset teorisiyle ilgilenmediği zikredilebilir. Akıl ve temel ilkelerden hareket ettiğine inanan Paine, kendi ifadesiyle "ilk defa siyasi hayata atıldığım zaman, hükümet konularını düşünürken hiçbir zaman çıkar güdüsü ile hareket etmedim. ...Elime bir fırsat geçti: bazı hayırlı işler yapabildiğime kani oldum ve tamamıyla vicdanımın emrine uydum. Ne kitap okudum, ne de başkasının fikirlerini inceledim. Kendi kendime düşündüm" (Paine 2018: 247). Bununla birlikte, Paine'in 1774'te Philadelphia'ya gelişinden 1809'ta New York'ta ölümüne kadar yaşamı ile ilgili bir yorum imkânı sağlayacak veriler bulunmakla birlikte, onun İngiltere'de doğumundan 1774'te Philadelphia'ya gelişine kadar geçen hayatıyla ilgili çok az bilgi bulunmaktadır (Clark 2018: 20). Bu

[2] Paine'nin düşüncesi farklı radikalizm biçimleriyle tanımlanmıştır: radikal Lockeçuluk, 18. Yüzyıl yeni Britanya radikalizmi, Bağımsızlık Bildirgesi'nin kökeninde yer alan veya radikal demokratlar topluluğunun Amerikan Radikalizmi, transatlantik radikalizmi veya radikal aydınlanma (Lounissi 2016: 60).

[3] Bu basit olma üzerinden geniş kitlelere ulaşma kaygısını Paine *Common Sense*'den itibaren terk etmemiştir. Şunu ifade eder: "Aşağıdaki sayfalarda basit olaylar, yalın tartışmalar ve sağduyu dışında başka bir şey önermiyorum." (Paine 2016: 43).

nedenle İngiltere'de 1649 yılından itibaren yaşanmakta olan politik ve entelektüel tartışmaların onun üzerinde ne kadar etkide bulunduğunu, bu tartışmalara ne ölçüde dahil olup bunları geliştirdiğini tespit etmek güçtür. Ancak yine de Paine'in Philadelphia'ya geldikten sonra *Pennsylvania Magazine*'de yazdığı yazılarda İngiltere'nin ahlaksızlıklarından ve Amerika'nın erdeminden söz etmesinden, şatafatlı ünvanların değersiz insanlara verilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmesinden onun İngiltere'ye yönelik olumsuz kanaatler taşıdığı ifade edilebilir (Foner 2005: 72).

Paine soyut meselelerle uğraşan bir siyasal teorisyen değildi. Siyaset teorisinde kendi kendisini eğitmişti, kendisini başkalarına borçlu görmüyordu, hatta Locke'u hiç okumadığında ısrar ediyordu.[4] Bu nedenle onun siyaset teorisi belli bir kategori altına yerleştirilmeye müsait değildir, çünkü siyasal çatışmalarla kimliğini kazanmış, savaş ve devrim içerisinde yoğrulmuştur. Bunun sonucu olarak, Paine oldukça etkili bir polemikçi ve belagat sahibi bir yazar olmuştur. Bu nedenle Paine *Akıl Çağı* kitabında aklı, *İnsan Hakları* kitabında doğal hakları tanımlamaya yönelik bir teşebbüste bulunmaz.[5] Bu iki kavramın Batı siyasi düşünce tarihindeki dönüşümünü tartışmaz. Doğrudan zamanının politik hareketliliği içerisinde kendisini konumlandırır, akıl ve hak söylemini bu bağlamda kullanır. Diğer taraftan, Paine'in Amerikaya bağlılığı koşulsuzdu ve bir mühtedinin tutkusunu taşıyordu. Esasında onun bir ülkesi ve bir ülkeye bağlanımı söz konusu değildi. Paine herhangi bir ülkenin kendisine değil, o ülkenin ayaklarını basacağı özgürlük, eşitlik, temsili hükümet gibi ilkelere sadıktı. Bu nedenle Paine kendisini Britanyalı, Amerikalı ve Fransız olarak değil bir dünya vatandaşı olarak görür (Clark 2018: v, ix-x). Paine bu bağlamıyla evrenselliğe inanan bir düşünürdür. Paine bu evrenselliği ilk olarak Newtoncu doğa biliminden ve Amerika'ya göç etmeden önce Londra'da bulunduğu sıralarda Kraliyet Akademisi'nde katıldığı doğa bilimi dersle-

[4] John Locke, Anglo-Saxon siyasal düşüncesinde kurucu figürlerden birisi olmuştur. Daha özel olarak Amerikan Devrimi açısından da devrim düşüncesinin arkasındaki düşünürlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Ancak Locke nihayetinde monarşiyi kurumsal olarak reddetmediğinden, Paine'nin tümüyle bir Lockeçu olarak görülmesi imkânsızdır.

[5] Paine'nin siyaset teorisyeni olup olmadığı konusunda şöyle bir bakış açısı da mümkündür. Teori kavramı Antik Yunan dilinde birbiriyle ilişkili beş kavram olan *thea* (temsil, vaka), *theorein* (gözlemlemek), *theoros* (anlayış sahibi gözlemci), *theoria* (anlama eylemi veya süreci) ve *theorema* (theoros'un vardığı sonuç) ile birlikte değerlendirildiğinde (Oakeshott 2004: 391), zamanın sahnesinde sergilenen politik olaylara dahil olan ve gözlemleyen Paine elbette bir siyaset teorisyeni olarak değerlendirilebilir.

rinden edinmiş olması ihtimal dahilindedir. Doğa biliminden alınan bu evrenselci bakış açısını onun oldukça güçlü bir belagata sahip şu ifadelerinde bulmak mümkündür: "prensipleri evrensel olarak bilinen veya kabul edilen ve ayrım yapmaksızın tüm ülkelerin ortak yararı için uygulanan herhangi bir evrensel bilimi inceleyen insanlar böylece yalnızca ulusal sanat ve gelişmeleri araştıranlardan daha büyük bir hayırseverlik payı elde ederler. Doğal felsefe, matematik ve astronomi zihni bir ülkeden yaratılışa taşır ve ona belli bir ölçüde form verir. Bu Newton'un onuru değildi, onun gururu da olamazdı, o bir İngiliz'di, ama bir filozoftu, gökler onu bir adanın önyargılarından kurtarmıştı ve bilim çalışmaları kadar sınırsız ruhunu genişletmişti." (Paine 1780). Bilim bu açıdan Paine'nin siyasal yazılarında da temel bir referans noktası olmuştur (Larkin 2005: 116).

1. Paine ve Devrimci Siyasal Düşünce

1775 ve 1815 yılları arasında yani Amerikan Devrimi'nin başlangıcından Fransız Devrimi'nin sonuna kadar "devrim" kavramının anlamı temel bir değişim geçirmiştir. Önceleri kavram hükümet biçimindeki bir değişimi ve anayasanın temel ilkelerine bir dönüşü çağrıştırırken, 19. Yüzyılla birlikte reformistlerin ve radikallerin elinde hızlı, temel ve ilerlemeci bir toplumsal ve siyasal değişim anlamına gelmeye başladı. Artık geçmişte bozulmadan duran ideal bir durum söz konusu olmadığından, bu dönüşüm aydınlanmanın yayılmasına ve insan haklarının tanınmasına yaslanan insanlığın ilerlemesi nosyonuna sahip olmuştu. Paine bu dönüşümü temsil eden bir figürdür (Philp 1998: vii). Amerikan kolonilerinde Paine'den önce ırsi otoriteye itiraz eden ve cumhuriyetçi yönetimi savunan çok az sayıda metin vardır. İngiliz anayasasının monarşi, lordlar ve avam kamarası arasında kurduğu denge mükemmel bir yönetim sistemi olarak görülüyordu. *Common Sense* cumhuriyetin daha önce sahip olduğu olumsuz imaları değiştirip, onu canlı siyasal bir meseleye ve ideal yönetim biçimine dönüştürerek aslında siyasal dilde radikal bir değişiklik yapmıştır. Diğer bir ifadeyle, İngiliz anayasasının özgürlüğün temeli olarak gördüğü dengeli yönetim sistemini tümüyle reddetmiştir (Foner 2005: 75-6). Çünkü ona göre, monarşiyi reddetmek siyasal çocukluğa ve çocukça kurumlara sırtını dönüp[6], yetişkin olmak ve siyasal akıl çağına girmek demektir. Paine bunu

[6] Olgunluk kavramı ile birlikte düşünüldüğünde bu çocukluk referansı Paine'nin anlatısında

yaparken özelikle akıl ve devrim arasında bir ilişkisellik kurarak halkın siyasal iktidardan uzaklaştırılmasının entelektüel temellerini yok etmeye çalışmıştır (Larkin 2005: 10). Mutlak monarşi ve tiranlık arasında bir ayrım yapmayan Paine, düşünsel arkapılanında bulunabilecek özellikle üç monarşi karşıtı gelenek olan George Buchanan gibi monarkomaklardan, *Leveller* ve *Digger*[7] hareketlerinden, ülke (country) veya radikal Whig düşüncesinden[8] daha keskindir ve daha ileri gitmiştir (Lounissi 2016: 65-6). Paine böylece Amerikan Devrimi'ni yeni bir Avrupa devlet düzeninin kurucu anı olarak görür ve bu devrimin radikalizminde ısrar etmiştir (Philp 1998: xxiv). Ona göre Amerikan Devrimi dünyanın tiran yönetimlerini reforme etmek için zorunlu temeli sağlayacaktı (Larkin 2005: 114). Belirtmek gerekir ki, 1776 yılına kadar Amerikan kolonilerinde genel eğilim John Dickinson'un popüler *Letters from a Farmer in Pennsylvania* (1768) adlı kitabındaki loyalizme sadık olmak eğilimindeydi. Bu nedenle çoğunluk kendisini Britanyalı olarak görmeye devam etmekteydi (Claeys 1989: 39). Bununla birlikte, Paine'in devrim ideası Amerika'nın ötesinde evrensel bir boyuta sahiptir. Ona göre, siyaset dünyasında hiçbir şey reform ihtimali dışında olamayacağı için, 18. Yüzyıl herşeyin beklenebileceği bir devrimler çağı olacaktır (Paine 2018: 166). 1782 yılında Abbé Raynal'ın Amerikan Devrimi ile ilgili yazısına binaen kendisine yazdığı bir mektupta, Amerika'da özgürlüğün değerinin ve niteliğinin, hükümetin doğasının ve insan onurunun bilinmekte olduğunu ve Amerikalıların bu ilkelere bağlılığının Devrimi doğal ve neredeyse kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkartdığını belirtir (Paine 1782). Raynal tüm devrimlerin sadece kaybedilmiş özgürlüklerin ve hakların restorasyonu olarak tasarlandığını, Amerikalıların da İngiliz haklarını elde etmek için mücadele verdiğini yazmıştı. Paine'ye göre, bu yaklaşım tümüyle yanlıştı. Çünkü devrim, hakları restore etmek amacıyla değil, tamamıyla yeni bir düzen kurmak için gerçekleştirilmekteydi (Fruchtman 2009: 70,72).

Görüldüğü gibi, Paine'nin siyasal düşüncesinde en ağırlıklı eğilimle-

önemli bir tutar. Bu aynı zamanda burada ve şimdi olmakta olanın aciliyetlerini yani çocukluktan çıkmanın gerekliliğini gösteren bir metafordur (Ferguson 2000: 484).

7 17. Yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan ve eşitlik mücadelesi veren Protestan muhalif hareketler.

8 Bu üç gelenek aynı zamanda Paine'nin monarşiye karşı ortaya koyduğu sırasıyla teolojik, tarihsel ve felsefi itirazlarını da yansıtır.

rinden biri onun kraliyet karşıtlığıdır. Bu tavır onun metinlerinde sürekli bir biçimde kendini gösterir. İngiliz siyasal düşüncesindeki kraliyet karşıtlığı 18. Yüzyılın özellikle ilk yarısında Jacobite[9] sorununa karşı verilen mücadelede mevcut durumda idi. Bu açıdan bakıldığında Paine bir Jacobite karşıtı olarak görülebilir. Elbette Paine'nin tavrı Stuartların tahta geçmelerini savunan Jacobite'lara karşı çıkmaktan öteye giderek tüm kraliyet biçimlerine yönelmiştir. *İnsan Hakları* kitabında Staurtlardan sonra Şanlı Devrim ile tahta geçen kral William'ı aynı şekilde eleştirir: "Bundan sonra aynı soydan bir başka William geldi ve aynı soydan olduğu iddiasıyla ülkeyi eline aldı; millet, James ve William[10] arasındaki iki şerden yeğ sandığını tercih etti; çünkü, hal ve şartlara göre, bu belaların birinden birini mutlaka seçmesi lazımdı." (Paine 2018: 219). Paine daha önceki kitabı *Common Sense*'de daha da ağır bir dil kullanarak "Kral William (yedi yüzyıl önceki William'dan söz ediyor) ...Silahlı eşkiyalarla ülkeyi ele geçirip, yerli halkın muhalefetine rağmen kendisini İngiltere kralı ilan eden bir Fransız piçi, en basit bir ifadeyle değersiz, adi bir kökene sahiptir ve hiçbir kutsal tarafı yoktur. ...İnkâr edilemez gerçek şudur ki, İngiliz monarşisinin çürümüşlüğü, içine göz atmaya tahammül edilemeyecek bir seviyededir." (Paine 2016: 37-8). Paine Şanlı Devrim'i kraliyeti sona erdirmediği için açıkçası yeterli bir devrim olarak görmez ve ona yönelik sert eleştiriler getirir. Çünkü ona göre gerek ırsi olarak intikal eden gerekse de seçimle oluşan hanedanlıklar Avrupa tarihi açısından korkunç iç savaşlara neden olmuştur (Paine 2018: 199). İktidarın ırsi olarak geçişi her durumda gayrimeşru ve nesillerin eşitliği ilkesini ihlal ettiği için herhangi bir siyasal sözleşmenin konusu olamaz (Lounissi 2016: 66). Hanedanların sözü edilen savaşlara neden olmasının yanısıra Paine'nin belki de daha önce yaptığı vergi memurluğundan kaynaklanan bir şekilde üzerinde durduğu önemli noktalardan birisi hanedanlıkların oluşturduğu ekonomik maliyetler ve dolayısıyla vergi baskısıdır. Ona göre, "Hanover hanedanına gelmesinden önce vergiler, toprak ile tüketim maddeleri üzerine aşağı yukarı eşit bir oranda dağıtılmış bulunuyorlardı; hatta bunun en büyük payı daha ziyade toprağa

[9] İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da 1688 yılından 1750'li yıllara kadar süren iktidardan düşürülmüş Stuart hanedanı mensubu II. James ve varislerini tekrar tahta getirmeye çalışan siyasal hareket.

[10] James ismi burada Stuart hanedanına gönderme yapıyor. Stuartlar, 1689 Şanlı Devrim'inde Katolik ve mutlakıyetçi oldukları gerekçesiyle tahttan indirilmiş, bu hanedanın yerine Prostestan verasetini güvence altına almak için William getirilmiştir.

yüklenmiş idi. Fakat o devirden beri tüketime yılda aşağı yukarı on üç milyonluk yeni vergiler yükletilmiştir. Bunun neticesi fakirlerin sayısının ve sefaletlerinin durmadan artması ve fukara vergilerinin miktarının fazlalaşması olmuştur." (Paine 2018: 253). Bu açıdan, Şanlı Devrim mutlakıyetçi bir hanedanın yerine bazı sivil ve dini özgürlük anlayışlarını benimseyen bir hanedanı getirmiş olsa dahi topluma ekonomik olarak yük olmaya devam etmiştir. Eğer yönetimde radikal değişiklikler yapılacak olursa vergilendirme fiili olarak düşecektir (Kaye 2000: 100). Burada ayrıca Paine'nin reformcu bir yaklaşımla *İnsan Hakları*'nda artan oranlı bir vergi sistemi önerdiği belirtilmelidir (Paine 2018: 282).

2. Amerikan Devrimi ve *Common Sense*

Thomas Paine onu oldukça ünlü birisi yapan *Common Sense* adlı ilk kitabından itibaren cumhuriyetçilik ilkesini savunmuştur.[11] Elbette Amerikan siyasal düşüncesi bağlamında cumhuriyetçilik Paine ile başlamaz. Ancak Paine'nin bu konuya katkısı oldukça önemlidir. *Common Sense* cumhuriyetçiliği sadece kavramsal veya felsefi olarak tartışan bir metin değildir.[12] Onu ortaya çıkaran asıl motivasyon Amerika kolonilerinin İngiltere ile yaşadığı siyasal krizi aşmak için bağımsızlık talebini[13] meşrulaştırmak olmuştur. Bağımsızlığın bu biçimde meşrulaştırılması cumhuriyetin savunulmasını gerektirmiştir. Elbette Paine açısından onun bir cumhuriyetçilik düşüncesine sahip olması nedeniyle bağımsızlığı savunmasının doğal bir sonuç olduğu da ileri sürülebilir. Hatta *Common Sense* ilk olarak Amerika'nın İngiltere'den neden ayrılması gerektiğini tartışmakla başlamaz. Bundan önce mevcut yönetimin ilkelerine, verasetle yönetim ve monarşinin kendisine saldırır. Kitabın bu düzenine bakıldığında onun açısından öncelikli olan bağımsızlık değil, cumhuriyetçi siyasal rejimi

[11] Tarihçiler genel olarak *Common Sense*'in İngilizce'de yazılmış en göz alıcı risalelerden biri olduğu üzerinde anlaşırlar (Ferguson 2000: 465).

[12] Paine, *Common Sense*'i temel olarak akıldan ayrı bir yeti ve halkın duygu dünyasına gönderme yapan bir kavram olarak anlar (Lounissi 2016: 61).

[13] Paine sadece bağımsızlık talebiyle ilgilenen bir düşünür olmamıştır. Daha sonra kaleme aldığı *İnsan Hakları* kitabında Amerika'nın bağımsızlığa kavuşmasının eğer yönetim ilkelerinde bir devrime yol açmasaydı önemsiz bir olay olarak değerlendirilebileceğini söyler. Ona göre, eski dünyanın yönetim biçimleri ve onların istibdat düzeni o kadar derinlere kök salmıştı ki, Amerika dışında bu değişimi başlatabilecek ve başarabilecek bir yer bulmak çok zordu (Paine 2018: 179)

tartışabilmektir[14] (Foner 2005: 75). Elbette *Common Sense*'in doğrudan başarısı kolonilerin isyanını bir bağımsızlık mücadelesine dönüştürmesidir (Kaye 2000: 57). *Common Sense* yönetim ve otoriteye direnirken aynı zamanda yasaların öncelikli olacağı yeni bir düzen arayışını da önerir (Ferguson 2000: 467). Diğer taraftan, Paine Philadelphia'ya gittikten sonra ilk amacının Londra'dakilere benzer biçimde bilimsel çalışmalar yapacak bir akademi kurmak olduğunu belirtir. Bu ifadeden onun zihninde siyasal değil bilimsel çalışmalar yapmak olduğu düşünülebilir (Clark 2018: 120). Yine de Amerikan kolonilerinin ve Batı ülkelerinin tarihsel seyri Paine'i bilimsel faaliyetlerle değil siyasal meselelerle ilgilenmek durumunda bırakt ı. Bununla birlikte, Newtonculuğun doğal yasalarla yönetilen uyumlu ve düzenli evren anlayışının Paine'nin siyasal ve toplumsal düşüncesi üzerinde etkili olduğunu belirtmek gerekir (Foner 2005: 6).

Paine *Common Sense*'de krallar ve aristokratlarla ilgili olarak oldukça negatif bir portre çizerek güçlü bir seçkincilik karşıtı tavır ortaya koyar ve soyluluğun tüm biçimlerini reddeder (Clark 2018: 120). Paine *Common Sense*'e çok güç bir retorikle başlar. Ona göre Amerikan davası büyük ölçüde tüm insanlığın davasıdır. Sorun yerel değil, evrenseldir ve insanların doğal haklarına saldırı olduğunda bu durum tüm insanları ilgilendirecektir (Paine 2016: 14). Diğer bir ifadeyle, *Common Sense* doğrudan Amerikalılara seslenir ve onların kendilerinde kalıtsal olarak mevcut olan haklarına sahip çıkmalarını talep eder. Bununla birlikte, *Common Sense* aynı zamanda özgürlük ve eşitlik taleplerine yönelik evrensel bir taleptir.[15] Paine Amerika davasının müstesna bir karakter taşıdığını, onun insanlık için bir barı-

[14] Paine'in cumhuriyet konusundaki sınırlılıklarından birisi köleliğe karşı mücadeleyi ve kadınların statüsünü iyileştirmeye yönelik adımlar atmayı *Common Sense*'e entegre etme konusundaki başarısızlığıdır (Kaye 2000: 59).

[15] Benzer bir eğilim Londra'da 1775-1776 yılları arasında haftalık ve yazar izimleri olmaksınız 92 sayı olarak yayımlanan *The Crises* adlı dergide bulunmaktadır. *The Crises* bir kurum olarak monarşinin kendisine saldırmadan siyasal sorunların kökeni olarak kralları hedef alan dikkat çekici bir metindir. *The Crises*'ın ilk sayısı "İngiltere ve Amerika Halkına" hitaben çıkmış Amerikan kolonilerinin İngiltere'ye karşı gösterdiği mücadenin dünya tarafından hayranlıkla ve saygıyla karşılanacağını, Amerikalıların davasının kendi davaları olduğunu belirtmiştir. Sadece bakanları eleştirmekle kalmamış hedefine kraliyeti de almıştır: "kan dökülmesi ve katliam, şiddet ve baskı, papalık ve yasadışı güç mevcut saltanatı karakterize etmektedir." Bağımsızlık Bildirgesi'nin ilanından sonra bu bildirgeyi yayımlayan *The Crises* metnin başına şu notu düşmüştür: "Aşağıdakiler, vahşi zulümleri bir din maskesi altında saklayarak bir milleti utandıran, en korkak, aşağılık ve kötü zorbaya karşı, kahraman, özgür ve erdemli Amerikalılarının Bağımsızlık Bildirgesi'dir. Korkunç inançsızlık! İğrenç ikiyüzlülük!" (York 2016: 4,7, 701)

nak, son yozlaşmamış ülke ve özgürlüğün dinlenme yeri olduğunu düşünür.[16] Bu nedenle ona göre Amerikalılar kendi zamanlarının önemlerini kavramalıdırlar yoksa özgürlüklerini kaybedeceklerdir. Amerikalılar eğer İngiliz hakimiyeti altında yaşamaya devam ederlerse yozlaşacaklardır. Paine'nin Amerikaya yönelik bu iyimserliğinin altında Amerikanın çıkar, akıl ve duygu, diğer bir ifadeyle sağduyu etrafında birleşeceğine yönelik beklentisi yatmaktadır. Böylece Amerikalılar kollektif iyiye artık Britanya'ya tabi olarak hizmet edemeyeceklerini göreceklerdir (Philp 1998: xv). Paine böylece ilk olarak farklı dini tercihleri ve kimlikleri bir Amerika nosyonu etrafında birleştirmeyi amaçlıyordu. Paine'nin bu tavrı onun aynı zamanda dini görüşleri konusunda ipuçları verir. Daha sonrasında kendisini açıkça deist olarak tanımlayacak olan Paine, burada herhangi bir dini yoruma veya mezhebe odaklanmayan, bilakis bunu bilinçli olarak ihmal eden ve tek bir yaratıcı tarafından yaratılan bir evren anlayışı üzerinden bir Amerika ve insanlık nosyonu ortaya koyan evrensel bir imada bulunur. *Common Sense*'in sonlarına doğru dile getirdiği "Dünyayı yeniden inşa etmek için gerekli güce sahibiz" (Paine 2016: 103) cümlesi onun bu evrenselliğinin ve kurumsal din dışında konumlandığının ifadesi olarak görülebilir. Benzer şekilde, Paine 1792 yılında Fransa'da Ulusal Meclis tarafından kendisine vatandaşlık verilmesi ve milletvekili seçilmesinden sonra Fransız halkına hitaben yazdığı makalede "Fransa davası tüm insanlığın davasıdır" ifadesini kullanmıştır. Ona göre, Amerika'da devrime neden olan ilkeler Avrupa'ya yayılmıştı ve o zamanda tüm uluslar için özgürlüğün standardını yükseltmek ve tüm insanların haklarını savunmak onuru Fransa'ya aitti (Paine 1792).

Paine *Common Sense*'in giriş kısmında "gücün (iktidarın) cebre dayalı olarak sürekli suiistimal edilmesi, genellikle o gücün meşruiyetini sorgulamaya bir vesile" (Paine 2016: 13) olduğundan söz ederek Britanya ile herhangi bir uzlaşma ihtimalini mümkün ve faydalı görmemiştir (Paine 2016: 50, 63). Paine bu amaca varmak için kitabını dört bölüme ayırır. Esasında ilk iki bölüm ve son iki bölüm birbirinden farklıdır. İlk iki bölümde hükümetlerin kökeni, monarşinin oluşumu ve onun veraset yoluyla

[16] "Güneş hiçbir zaman bundan daha değerli bir amaç üzerine doğmamıştır. Bu mesele bir şehrin, bir memleketin, bir eyaletin veya bir krallığın değil, bir kıtanın (en azından oturulabilir dünyanın sekizde birinin) meselesidir. Bu mesele bir gün, bir yıl veya bir asırla ilgili de değildir. Hakikatte gelecek nesiller de mücadelenin içindedir." (Paine 2016: 44).

intikali üzerinde dururken, son iki bölümde Amerika'nın durumunu ve Amerika özelinde neden kraliyetle yönetimin mümkün olmadığını tartışır. Diğer bir ifadeyle, ilk iki bölüm kraliyetin reddedilmesine odaklanırken, son iki bölüm cumhuriyetçiliği onaylar. Bunu doğrudan cumhuriyetçiliği açıklayarak değil, monarşiyi reddederek yapar (Clark 2018: 148-9). Bu nedenle metin bir bütün olarak cumhuriyetçi siyaset teorisi savunusu olarak okunabilir. Paine ilk önce retorik olarak güçlü bir biçimde hükümet ve toplum arasında net bir ayrım çizer. Ona göre;

> Halbuki toplum ve hükümet sadece farklı olarak kalmazlar, aynı zamanda farklı kökenlere de sahiptirler. Toplumu şekillendiren bizim istek ve arzularımız, hükümeti şekillendiren ise günahkarlığımızdır. İlki, sevgilerimizi birleştirmek suretiyle müspet yollarla mutluluğumuzun artmasını sağlarken, ikincisi kötü alışkanlıklarımızı sınırlayarak menfi yollarla mutluluğumuzun artmasına katkıda bulunur. Toplum her devlet için bir lütuftur. Halbuki hükümet, bir toplumun sahip olabileceği en iyi devlette bile zorunlu kötülük olarak kabul edilirken, en kötü devlette aksine tahammül edilemez bir derttir. ...Hükümet, tıpkı elbise gibi, kaybolmuş masumiyetin sembolüdür. Kralların sarayları yıktıkları mutluluk köşklerinin harabeleri üzerine inşa edilmiştir (Paine 2016: 15-16).

Paine devamında insanların aslında köken itibariyle eşit olduklarını zaman içerisinde bu eşitliğin ortadan kalktığını savunur. Özellikle de kral ve teba arasında yapılan ayrımın hiçbir doğal ve dini gerekçesi olmadığını ileri süren Paine, kraliyetin tarihin ilk çağlarında mevcut olmadığını savunur. Krallar tarafından yönetim ilk kez putperestler tarafından ortaya çıkarılmış, Eski Ahit'ten sonra ise kutsal kitapta monarşiyi reddeden ifadeler sahtekarca halktan saklanmıştır (Paine 2016: 27-29). Bununla birlikte, krallar gasp ve baskıyla iktidarlarını tesis etmeyi başarmışlardır (Paine 2016: 35). Dikkat çekici bir biçimde Paine kendi tavrını kanıtlamak için kutsal kitapları (özellikle Eski Ahit) ve dini retoriği kullanmaktan çekinmez. Paine monarşinin tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığını ve bunun insanın özgürleşmesine nasıl engel olduğunu izah ettikten sonra Amerika'da vuku bulan olayları monarşi ve halk arasında cereyan eden bir iç savaş olarak görür ve monarşi ona göre tümüyle haksızdır. Yaşanan tüm sorunlara rağmen İngiltere ve dolayısıyla kraliyet ile uzlaşmaya niyeti olanları ödleklik ve dalkavuklukla suçlar (Paine 2016: 55). Çünkü Amerikan kolo-

nilerinde o dönemde İngiltere bir anavatan olarak görüldüğü için güçlü bir uzlaşma eğilimi söz konusuydu (Foner 2005: 80). Özellikle o tarihlerde silahlı çatışmadan kaçınan ve barışsever eğilimleriyle bilinen Quakerlar Paine açısından hedef tahtasındaydı. Paine'ye göre, Quakerlar tiranlıkla yüzyüze gelmiş olmalarına rağmen yozlaşmış bir rejimi savunmak durumunda kalıyorlardı ve bu nedenle onları korkak olarak tanımlamak gerekiyordu (Fruchtman 2009: 65).

Paine açısından insanlar arasında hüküm süren düzenin büyük kısmı yönetimlerin bir eseri değildir. Bu düzenin kökenleri toplumda ve insanın doğal varlığında bulunmaktadır. Hatta hükümetler toplumları birleştirmekten ziyade toplum içerisinde ayrılıklara neden olmuştur (Paine 2018: 185, 188). Bu nedenle, Paine'e göre, kendi kendimizi yönetmek bizim doğal hakkımızdır (Paine 2016: 69). İnsanlar ilk kez ağaç altında toplanıp kamusal işleri ile ilgili karar almaya başladıklarında her bireyin bir sandalyeye sahip olması onların doğal hakkı idi (Paine 2016: 18). Paine bu ifadelerinde açıkça doğal hukuk ve doğal haktan söz etmiş olmakla birlikte, bu argümanları ileri taşımamıştır. Hatta siyasal düşünce tarihi açısından genellikle birbirinin karşıtı görünen doğal hak ve faydacılık felsefesini bir arada önerir. Faydacı bir yaklaşımla hükümetin inşası ile ilgili olarak gereklilikten ve en iyisinin ne olacağından (Paine 2016: 16-17, 19) söz eder. Bu nedenle *Common Sense* gerek doğal hukuk gerek faydacılık açısından rafine bir metin değildir. Bunula birlikte, burada toplumdan hükümete geçişte bir tür sözleşme teorisi bulmak mümkündür. Bu sözleşme halk ve hükümet arasında değil, toplumun üyeleri arasında yapılmaktadır. Eğer hükümet ile yapılıyor olsa idi bu hükümetin mevcut olmadan önce eylemde bulunma hakkı olduğunu varsaymış olacaktı (Merriam 1899: 393)

Paine açısından devrim süreci elbette yurttaşların erdemini ihmal etmemelidir. İnsanlar adil direniş haklarının bedelini ödemeye hazır olmalıdırlar (Philp 1998: xvi). Bununla birlikte, Amerikan Devrimi sonuna doğru yaklaşırken Paine'in yazılarında dikkat çekici bir vurgu değişikliği gözlemlenmektedir. Özgürlük ve bireysel mülkiyetin ortak iyi ilkesi ile uyumlulaştırılması artık erdeme başvurarak değil aklın zaferi bakımından değerlendirilmektedir. Ona göre akıl bir kez aydınlandığında tekrar karanlık olamaz. Bu açıdan Paine Amerikanın bağımsızlık kazanmasının ardından yönetim ilkelerinde ve pratiğinde bir devrimin buna eşlik etmesini

savunur. Devrim böylece Paine'in perspektifinde statik bir durum olmaktan öte, akıl ve medeniyetin ilerlemesi anlamına gelir. Amerikan Devrimi özel bir durum olmaktan çıkar ve insanlığa bir örnek olmaya başlar (Philp 1998: xvi). Paine bu tavrıyla İngiliz siyasal düşünce geleneğinin dengeli anayasa, 1688 Devrim Anlaşması, özgür İngilizlerin hakları gibi varsayımlarını bir kenara bırakarak, siyaset teorisini insanların eşit doğal hakları üzerinde inşa eder (Philp 1998: xvii).

3. Fransız Devrimi ve *İnsan Hakları*

Fransız Devrimi modern siyasi tarihin en önemli dönüm noktalarından biridir ve tüm Avrupa çapında entelektüel ve politik tartışmalara neden olmuştur. Paine devrim sürecine hem aktif bir insan hem de bir yazar olarak dahil olmuştur. 1791 ve 1792 yıllarında yayımladığı *İnsan Hakları*, Edmund Burke'un *Fransa'da Devrim Üzerine Gözlemler* (1790)[17] adlı kitabına karşı Fransız Devrimi'ni ve onun ilkelerini savunmayı amaçlamıştır. Kitap olağanüstü satış rakamları yakalamıştır ve radikal gruplar tarafından her tarafa yayılmıştır. 1792 yılının mayıs ayında İngiltere'de Paine için tutuklama emri ve zararlı yayınlara yönelik Kraliyet Fermanı çıkarıldı. Paine yargılanırken onun kitabı için "skandal, kötü niyetli ve müfsit iftira" iddiasında bulunuldu (Merriam 1899: 390). Ancak bu sırada Paine Fransa'da bulunuyordu. Buna rağmen, jüri tarafından suçlu bulundu ve Paine bir daha İngiltere'ye dönmedi (Philp 1998: xii).

İnsan Hakları gerek doğal haklara gerekse de Batı düşüncesinde bu tartışmaya katkısı anlamında iddialı bir metin değildir. Bu anlamda orada rafine bir hak teorisi bulmak kolay değildir. Ancak retorik açısından oldukça güçlüdür. Paine, Burke'a karşı Fransız Devrimi kapsamında bir itiraz etmeyi planlasa da kitabına 1688 İngiliz Devrimi'nin nasıl yorumlanması gerektiği ile başlar. Paine'e göre, Burke 1689 yılında parlamentoda kraliyetin korunması yönünde alınan kararı mutlaklaştırmış, onu ilahi bir yasaya dönüştürmüş ve hatta gelecek nesiller için de bağlayıcı yapmıştır (Paine 2018: 43). Paine buna karşı çıkmak için doğal haklar teorisine baş-

[17] Burke'un kitabı siyasal düşünce açısından standart olmayan bir konumdadır. Onun ortaya çıkmasına felsefi bir telakkiden ziyade aktif bir siyasetçi olarak Burke'un acil bir duruma yanıt verme ihtiyacı neden olmuştur. *Gözlemler* temel olarak kilise ve devlet arasındaki ilişkiler de dahil olmak üzere Britanya anayasal düzeninin bir savunusudur. Bunun yanında Anglikan kurumuna ve parlamenter monarşi ilkesine düşman olanlara bir saldırıdır (Bourke 2015: 677).

vurur ve Dr. Price'ın 1789 yılında yaptığı bir vaazda dile getirdiği üç temel haktan söz eder. Bunlar, toplumun kendilerini yönetecek kişileri seçme hakkı, kötü eylemlerde bulunduklarında onları başlarından atma hakkı ve kendilerine uygun gelecek bir şekilde hükümet kurma hakkı olduğudur. Oysa ki Burke bu hakların millette var olmadığını savunuyordu (Paine 2018: 42). Paine bu noktada insan haklarını meşrulaştırmak için Marquis de la Lafayette'den bir alıntı yapar: "Tabiatın her vatandaşın yüreğine nakşettiği ve herkes tarafından açıkça tanındığı zaman kuvveti daha da artan duyguları hatırlayınız: Bir milletin, hürriyeti sevmesi için onu bilmesi yeter, hür olması için de hür olmaya azmetmesi kafidir." Paine'e göre, Lafayette Amerkan Devrimi'nden ilham alarak bunu Fransa'da görmek istiyordu. Kendisi de Fransız Devrimi'nin İngiltere'ye örnek olmasını amaçlıyordu (Paine 2018: 49-50). *İnsan Hakları*'nın birinci bölümünün sonlarında bu talebini açıkça ifade eder: "hükümetin prensiplerinde ve kuruluşlarında genel bir inkılap yapmanın zaruri bulunduğu besbelli bir hal alıyor" (Paine 2018: 162). Bu nedenle olaylar silsilesi içerisinde gerek ulusal gerekse de evrensel boyutta devrim doğal bir süreç olacaktı (Fruchtman 2009: 42). Diğer taraftan veraset yoluyla iktidarın devri Paine açısından sadece doğal haklara karşıtlık oluşturmaz, aynı zamanda çocuk hükümdarlar örneğinde olduğu gibi yöneticilerin yeterliliğini güvence altına almadığı için saçma bir uygulamadır. Bireyleri hem kendi insanlıklarından hem de düşünen varlıklar olarak kendi otonomilerinden mahrum eder (Lounissi 2016: 66).

Paine'e göre, Fransa'da gerçekleşen devrimin özelliği şahıslarla prensipleri birbirinden ayırması olmuştur. Diğer Avrupa ülkelerinde meydana gelen devrimleri şahsi kin harekete geçirdiği için, oralarda hıncın hedefi ve kurbanı bir insan (genellikle hükümdarların kendileri) olmuştur (Paine 2018: 52). Oysa ki, Fransız milleti XVI. Louis'ye karşı değil, hükümetin despotik ilkelerine karşı isyan etmişti (Paine 2018: 50). Painenin bu tavrı *Common Sense*'de ileri sürdüğü mutlak yönetimlerde kral yasa iken, serbest ülkelerde ise yasanın kral olması gerektiği ifadesiyle uyumludur (Paine 2016: 69). Paine aynı zamanda insanları köleleştirecek yönetimlerden kaçınmak için yerinde kurumlar yaratarak cumhuriyetlerin inşa edilebileceğini düşünür (Fruchtman 2009: 46). Yasaların yönetimi böylece insanların birlikte oluşturacağı kurumlarla işleyecektir, bu kurumlar da özgürlük

ve güvenliği sağlayacaktır. Hükümetlere bu açıdan "ahlaki faziletlerin noksanlığını gidermek için" ihtiyaç duyulacaktır (Paine 2016: 18).

Paine *İnsan Hakları*'nda dünyada yaygın olan siyasal sistemleri genel olarak ikiye ayırır. İlki, cumhuriyet olarak adlandırılan seçim ve temsil ile yönetimdir, diğeri ise, monarşi ve aristokrasi biçimlerini alan kalıtımsal olarak birinden bir başkasına geçen yönetimdir (Paine 2018: 159). Ona göre, tüm ırsi yönetimler tiranlıktır ve böylesine bir yönetim ne hak ne de fayda açısından meşrulaştırılamaz (Merriam 1899: 393). Zengin azınlıklar sıradan insanlara sadece yön vermekle kalmaz aynı zamanda onları siyasal ve toplumsal bir uyuşukluğa iterler (Fruchtman 2009: 44). Paine bu ayrımıyla cumhuriyeti monarşinin zıddı olarak tanımlar. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Paine açısından cumhuriyetin bir hükümet şekli olmamasıdır. Cumhuriyeti temsili hükümet biçiminin bir formu olarak görür. Ona göre, cumhuriyet hükümetin hangi amaç, iş veya konu için kurulması gerektiğini ve hangi amaçlar çerçevesinde kullanılanacağını belirtir. Cumhuriyetin karşıtı olan monarşi ise tek bir kişinin elindeki keyfi iktidar anlamına gelir, amacı ise kamusal iyilik değil, o kişinin kendisidir (Paine 2018: 203). Paine'in iktidar açısından yaptığı bir diğer ayrım ise, yasama ve yürütme arasındadır. İlki, insan zihninin entelektüel yetilerine karşılık gelirken, ikincisi insan bedeninin mekanik güçlerinden oluşur ve yasamaya tabidir. Paine yargıyı bağımsız bir güç olarak görmez onu yürütmenin içinde değerlendirir (Paine 1998a: 406).

İnsanın doğal hakları nosyonu Paine açısından doğal bir eşitlik anlayışı içerir. Köken olarak bu haklar tanrısaldır ve insanın ilk yaratılışına kadar geri gider. Musa'nın yaratılış anlatısı ister tanrısal ister tarihsel olarak görülsün insanın eşitliğine yönelmiştir. Bu açıdan Paine eşitlik ilkesini yeni değil, aksine en kadim ilke olarak değerlendirir (Paine 2018: 72-3). Paine din ve vicdan özgürlüğü gibi doğal haklardan sivil topluma geçildikten sonra vazgeçilmediğini, bu hakların bütün sivil hakların temelini oluşturduğunu ileri sürer. Diğer bir ifadeyle, her sivil hak doğal bir haktan türetilmiştir. Sivil toplumda bu doğal hakların terk edilmesinden ziyade, daha da güvence altına alınması amaçlanmıştır. Eğer böyle olmasa idi sivil topluma geçiş anlamsız olacaktı (Paine 2018: 74). Paine'in bu eşitlik vurgusu *Hükümetin İlk İlkeleri Üzerine Denemeler* (1795) adlı risalesinde daha da ileri götürmüştür. Burada oy verme hakkına getirilen sınırlamalara karşı

çıkarak genel oy hakkı yönünde önemli bir adım atmıştır. Ona göre, temsili yönetimin temelinde hakların eşitliği vardır. Herkes temsilcilerin seçiminde bir oy hakkına sahip olacaktır.[18] Zenginler ve yoksullar karşılıklı olarak birbirlerini oy verme, seçme ve seçilme hakkından mahrum edemezler (Paine 1998a: 396). Bunu tamamlayacak bir konu da yasama organının nasıl oluşturulacağıdır. Paine Pennsylvania anayasanında olduğu gibi tek meclisli yasama organını daha demokratik bulur. Çünkü bu tek mecliste oy verme ve göreve gelme için mülkiyet şartları kaldırılacak, son bir yıldır eyalette yaşayan ve vergilerini ödeyen 21 yaşın üstündeki tüm beyaz erkekler oy kullanabilecekti. İki meclisli yasama organı çatışmaya, parti mücadelelerine, hiziplere ve uyumsuzluğa neden olması dolayısıyla irrasyoneldir. Hükümet en basit haliyle en iyisi olacağı için Paine tek meclisi oldukça yeterli görür (Fruchtman 2009: 50-1).

Paine 1797 yılında *Zirai Adalet*[19] başlıklı bir risale yazdı ve bu metin onun kırsal toplum vizyonunun yanısıra sosyal adalet ve nüve halindeki refah devleti kavramlarıyla ilgili olarak da dikkate değerdir (Lamb 2010: 485). Paine yaşadığı aktif hayata rağmen gençlik dönemi tutkusu olan toprakla ilgilenme eğilimini sürdürmeye devam etmiştir. İlginç bir biçimde ilerlemiş yaşında yazdığı bu metinde Paine, Batı toplumlarının geçirmekte olduğu ve artarak devam edecek kentlileşme olgusunu ihmal etmiştir. Bu bir açıdan Paine'nin cumhuriyetçiliğinin küçük üreticilere (zanaatkarlar ve çiftçiler) dayalı olmasından kaynaklanmaktadır (Foner 2005: 96). Paine *Zirai Adalet*'te doğal miras haklarından mahrum kalmış kişilerin kayıplarını tazmin etmek amacıyla çiftçilerin veraset vergilerinin 21 yaşındaki insanlara verilmesini talep etmiştir. Böylece bu insanlara en azından belli bir miktar toprak üzerinde çiftçilik yapma fırsatı tanınmış olacaktı. Esasında bu bakış açısı Adam Smith gibi dönemin önemli isimlerinde görüleceği üzere tarımın siyasal iktisat üzerindeki ağırlıklı konumuyla

[18] Paine'nin *Common Sense*'den *İnsan Hakları*'na kadar siyasal değişimin katalizörü olarak gördüğü devrimin yerine oy verme hakkının genişletilmesini önermesi dikkat çekici bir dönüşümdür (Fruchtman 2009: 153).

[19] Paine'yi bu risayeyi yazmaya Piskopos Richard Watson'un *İnsan Hakları*'na karşı kaleme aldığı *An Apology of Bible* adlı makalelerini okuması teşvik etmiştir. Watson bu makalelerden birinde "Hem zengini hem de yoksulu yaratan tanrının bilgeliği ve iyiliği" başlıklı bir vaaz metnini kullanmıştır (Kaye 2000: 127). Paine'nin Watson'a itirazı sadece tanrının refahı, yoksulluğu veya eşitsizliği onaylayıp onaylamadığından kaynaklanmamaktadır. Ona göre esas mesele eşitliği temel bir ahlak ilkesi olarak savunabilmektir (Lamb 2010: 486).

tutarlıdır. Mülkiyet konusunda Paine mülkiyeti evrenin yaratıcısından gelen doğal mülkiyet ve insanın ürettiği yapay (kazanılmış) mülkiyet olmak üzere ikiye ayırır. İkincisinde doğal olarak bir eşitlik mümkün olmasa bile yeniden dağıtımını eşit olarak yapabilmek gereklidir (Paine 1998b: 411).

Paine bu metinde görüldüğü üzere formel bir eşitlik ilkesi önerir. Ancak Lockeçu eşitlikçiliğin ötesine gider. Ticaretin barışçı etkilerini kabul etmekle birlikte, ticaret ve medeniyetin kaçınılmaz olarak faydalı olduğu düşüncesinden şüphe duyar. Medeniyet toplumun bazı kesimlerine refah getirirken daha büyük kesimine sefalet getirmiştir. Mülkiyet eşitsizliklerinden kaynaklanan bu sorunların giderilmesi için Paine, her toprak sahibinin ekip biçtiği arazi karşılığında topluma bir toprak kirası borçlu olmasını önerir. Bu açıdan bakıldığında mülkiyet tümüyle dokunulamaz değildir, toplum onu düzenleme hakkına sahiptir (Philp 1998: xix). Bu açıdan Paine medeniyetin Avrupa'daki mevcut durumundan rahatsızdır ve bu nedenle herkesin özel mülkiyet sisteminden faydalanmasını talep eder (Philp 1998: xx). Hatta ona göre, yoksulların talebi olacak olan bu maddi destek onlara yönelik bir hayır değil onların bir hakkıdır (Cotlar 2011: 129). Çünkü ona göre, tanrı insanı zengin ve fakir olarak değil sadece kadın ve erkek olarak yaratmıştır ve onlara yeryüzünü miras olarak vermiştir (Paine 1998b: 414). Paine böylece daha öncesinde devleti zorunlu bir kötülük olarak görürken şimdi ise vergi ve sosyal adalet politikalarıyla devlet faydalı bir kurum haline dönüşmüştür (Merriam 1899: 401). Güvenlik ve korunma gibi sivil haklar ancak insanların fetih ve batıl inançla değil, akılla oluşturacakları bir hükümetin uygulamaya koyabileceği haklardır (Kaye 2000: 96). Bu meselenin bir diğer yönü de Aydınlanma düşüncesinde yer alan ticaret ve cumhuriyet arasında bir uyumun olabileceği yönündeki özellikle Whiglerin yaptığı tartışmadır. Benzer bir eğilim *Common Sense*'de bulunmaktadır.[20] Ancak yine de Paine'de yukarıda belirtilen eşitlik ve mülkiyet tartışmalarında görüleceği üzere ticaret ve erdem kendiliğinden uyum içerisinde değildir.[21] Bu nedenle Paine *laissez-faire* siyasetinin dogmatik bir takipçisi değildir (Claeys 1989: 46).

[20] "Daha da iyisi milli politikada ticaret ve savunmanın bir araya getirilerek birleştirilmiş olmasıdır." (Paine 2016: 78).

[21] "Ticaret hem vatanseverlik şevkini hem de askeri savunma hevesini zayıflatır." (Paine 2016: 84).

4. Paine, Din ve Siyaset: *Akıl Çağı*

Akıl Çağı Paine'in en talihsiz ve yanlış anlaşılan metnidir. Esasında Fransa'daki ateist eğilimlere karşı yazılmış olmakla birlikte, inançsızlığın bir savunusu olarak değerlendirilmiştir. İncil, Hristiyanlık ve vahiyli din konusunda derinlikli araştırması olmayan "vulgar" bir yazarın eğitimsiz ve toplumun alt katmanlarında bulunan insanları dinden uzaklaştırmak gayesiyle yazdığı demagojik bir metin olarak yaftalanmıştır (Hughes 2016: 110). Bu nedenle Paine'in Britanya ve Amerika'daki siyasal imajına büyük zarar vermiştir[22] (Claeys 1989: 177). Oysa ki Paine'in kitabın başlagıcında belirttiği gibi, amacı "boş inançların, yanlış hükümet sistemlerinin, yanlış teolojinin enkazında ahlakı, insanlığı ve gerçek teolojiyi" gözden kaçırmamaktı (Paine 2019: 3). Çünkü o, "içinde bir çocuğun aklını karıştıracak bir şeyler bulunan bir dini sistemin gerçek olmayacağını" düşünmekteydi (Paine 2019: 45). Bu anlamda Paine'in *Akıl Çağı*'nda aklı ve dini demokratikleştirme misyonuna sahip olduğu belirtilebilir (Clark 2018: 331). Paine bunu dini vahyin yerine doğal dünyayı önererek ve dolayısıyla dini bilimselleştirerek gerçekleştirir. Artık bu yeni dinde herkes tanrının bilgisine onun eserleri aracılığıyla doğrudan erişebileceği için herhangi bir kurumsal hiyerarşinin veya devlet aygıtının kontrolü söz konusu olamayacaktı (Larkin 2005: 141). Ancak 'tehlike altındaki kilise' varsayımıyla Paine'in argümanları sistematik bilimsel bir analize tabi tutulmamıştır. Paine'in yazı stilinin özellikle hitap edilen geniş kitle açısından teolojik tartışmaların sahip olması gerektiği varsayılan sınırlılıkları ve münasip dili aştığı düşünüldüğünden, toplumun yozlaşmasına neden olacağı ileri sürülmüştür (Hughes 2016: 114, 123). Bununla birlikte, Paine *Akıl Çağı*'nda kendisini açıkça bir deist olarak tanımlar ve bu deizm onun evrenselciliğine bir imkân sağlamaktadır. Ona göre, tanrının merhameti ve kudreti kendisini evrenin yapısında açıkça göstermektedir. Böyle bakıldığında Paine "bilimsel bir

[22] Paine vasiyetinde Amerika'da hoşgörülü ve barışçı bir dini grup olan Quakerların mezarlığında defnedilmek istediğini beyan etmesine rağmen, Quakerlar bunu reddetti ve yine vasiyetine uygun olarak Paine kendi çiftliğinde defnedildi (Paine 1809). Bundan öncesinde de Paine 1802 yılında Amarika'ya döndükten sonra hem ev bulmakta hem de ulaşım ihtiyaçlarını karşılamakta desit/ateist olduğu gerekçesiyle zorluklarla karşılaşmıştır (Hughes 2016: 114). Ancak yine de belirtmek gerekir ki, Paine'nin dine yönelik demokratik erişim, hiyerarşinin reddi ve dini sadelik gibi görüşlerinde Quakerların etkisi olmuştur (Larkin 2005: 143).

deist"tir[23] (Hoffman 2013: 281). Bir açıdan Paine Amerikan ve Fransız devrimlerinde gördüklerini evrenselleştirebilme ihtimaline sahip olma arayışında idi. Ancak referans aldığı her iki toplum deist olmadığı için bu planı doğal olarak geri tepmiştir (Clark 2018: 14).

Paine'in *Akıl Çağı*'nda yapmak istediği şey açıktır. Ona göre, "Herkesin inanması istenen bir şeyin kanıt ve ispatı evrensel ölçekte, herkese eşit bir biçimde sunulmuş olmalıdır." (Paine 2019: 9). Bu gerekçeyle Paine tek tanrılı dinleri ve özellikle Hristiyanlığı bir sorgulamadan geçirir ve yaratımın ve vahyin doğrudan nesnesi olarak doğayı görmesi nedeniyle deizmin herkese eşit bir biçimde açık dini bir doktrin olduğunu savunur. Paine ileri sürdüğü bu iddianın farkındadır ve bu nedenle böyle bir çalışmayı yaşamının daha ileri yaşlarına ertelemişti. Ancak yine de *Common Sense* kitabının yayımlanmasının ardından yönetim sistemlerinde gerçekleşen devrimlerden sonra din alanında bir devrimin gelme ihtimalini gözlemlediğini belirtir.[24] Mevcut yönetimler değişmedikçe bu konuların açıkça konuşulamayacağının farkındadır. Paine kendi dini anlayışı açısından basit bir tanımlama yapar: tek tanrıya ve insanların eşitliğine inanmaktadır, dini görevlerin de doğru olanı yapmakla, merhametle ve insanları mutlu etmeye çalışmakla ilgili olduğunu düşünmektedir. Paine bu tavrıyla kilisenin, din adamlarının ve dini uygulamaların temelini sarsmaktaydı. "Yahudiliğin, Katolikliğin, Ortodoksluğun, Müslümanlığın, Protestanlığın ve bildiğim tüm din kurumlarının öğretilerine inanmıyorum" diyerek kendi kilisesinin kendi aklı olduğunu ifade eder. Çünkü ona göre tüm dini kurumlar insan icadından başka bir şey değildir (Paine 2019: 3-4). Bu nedenle incillerde geçen olayları gerek metin içi tutarlılık gerekse de tarihsel olarak bir değerlendirmeye tabi tutar. Sonuç olarak şu noktaya varır: "Kitab-ı Mukaddes ve Yeni Ahit tüm dünyaya bir dayatmadır; Isa'nın Tanrı'nın oğlu olması, Tanrı'nın öfkesini yatıştırmak için ölmesi ve tuhaf yöntemlerle kurtuluşu da efsanevi uydurmalardır ve Tanrı'nın bilgeliğiyle gücü için onursuzluktur; tek bir Tanrı'ya inanmaya, onun ahlaki karakte-

[23] *Akıl Çağı* oldukça güçlü bir metin olmakla birlikte, dine yönelik deist eleştiri anlamında ilk metin değildir. Yaklaşık yüzyıldır Hristiyanlığa yönelik özellikle deistlerin başlattığı etkili bir eleştiri geleneği oluşmuştu (Hughes 2016: 109).

[24] Aslında daha erken tarihlerde Paime organize din hakkında yazmayı düşünmüş ancak bunu sonraki zamanlara ertelemenin doğru olduğunu karar vermiştir (Fruchtman 2009: 29).

rini ve ahlaki faziletlerini taklit etmeye dayalı uygulamaların yer aldığı deizm tek gerçek dindir; bu gerçeklere dayanarak (din konusunda) mutluluk umutlarını bundan sonraya taşımak istiyorum." (Paine 2019: 148-9). Hatta daha da ilginç bir biçimde Hristiyanlığı bir tür ateizm, tanrının dinsel inkârı olarak tanımlar. Çünkü Hristiyanlık tanrıdan çok bir insana inanmayla kendini ifade etmektedir (Paine 2019: 32). Bu ifadelerden Paine'in kendisini bir ateist olarak görmediği açıktır. Ancak olağan şekilde *Akıl Çağı*'nın Hristiyanlığa yönelik saldırısı toplumsal düzenin gerek ahlaki gerekse de politik olarak destekleyicisi konumundaki kilise tarafından şiddetle reddedilmiştir. Hükümet çevrelerinin de eğer Hristiyanlık yıkılırsa tüm siyasal yapının çökeceğine yönelik kaygıları olmuştur.

Sonuç

Thomas Paine 1806 yılında yazdığı bir mektupta şunları ifade eder:

> Yayınladığım ilk eser olan Common Sense'den itibaren tüm siyasi çalışmalarımdaki saik ve amacım tiranlık, yanlış sistemler ve yönetimin sahte ilkelerinden insanı kurtarmak, onun özgür olmasını sağlamak ve kendisi için hükümet inşa etmek olmuştur. (...) Akıl Çağı'nın ilk bölümünden başlayarak, dini konulardaki tüm yayınlarımdaki saik ve amacım, insanı Tanrı'nın kendisine vermiş olduğu doğru akla getirmek; ona, ilahi ahlak, adalet, merhamet ve tüm insanlara ve tüm canlılara yönelik yardımsever bir eğilimin büyük ilkelerini göstermek; ve icat ettikleri hangi isimle adlandırılsa adlandırılsın, kitapların masal ve kurgusundan kurtarılmış bir biçimde yaratıcısına itimat, güven ve teselli ruhunu onda uyandırmak olmuştur (Paine 1806).

Paine'nin siyasal düşünce tarihi açısından önemli taraflarından birisi onun sadeliğe odaklanan yeni bir siyasal dil geliştirmesidir. Sadece sözcüklerin anlamını değiştirmekle kalmamış, karmaşık siyasal düşünceleri mümkün olduğu kadar geniş bir kitleye ulaştırmak için bir edebi üslup yaratmıştır (Foner 2005: xxxi). Paine elbette günümüz anlamıyla bir demokrat değildir. İlk olarak demokrasi kavramı metinlerde sıklıkla geçmez. Çünkü onda evrensel oy hakkı, seçim mekanizmaları, kadın temsili gibi konular nadiren ele alınmıştır. 18. yüzyılda köleliğe karşı mücadele zayıf olsa dahi, Paine kölelik karşıtı harekete açıktan karışmamıştır, bu konuda susmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte, 18. Yüzyılın sonları itibariyle özgür siyasal yönetim ve eşitliğe yönelik Paine kadar ileri giden çok az

düşünür bulunmaktadır. Paine belki büyük bir siyasal düşünür değildir ama büyük bir kıştırtıcıdır. Radikal fikirleri toplumsallaştırmıştır, popüler bir dilde ifade ederek yaygınlaştırmıştır (Merriam 1899: 402). İngiliz siyasal düşünce geleneği içerisinde Paine 1688 Şanlı Devrimi'nden öteye gitmiştir. Bir cumhuriyetçi ve oy hakkının genişletilmesi talebi nedeniyle Whig düşüncesinde bir kırılmayı temsil eder. Haklar tartışması da benzer şekilde evrenselleştirilmiş ve *herkese* tanınmıştır. Ahlakı davet eden bir metin olarak *Akıl Çağı* da dini hoşgörü alanında atılmış önemli bir adımdır. Siyasal devrimin bu ahlaki ve dini devrimle tamamlanmasını savunur. Ancak Larkin'in (2005: 116) ifade ettiği gibi, toplumlar devrimin daha muhafazakâr bir izahına yöneldikçe, Paine gittikçe daha marjinal bir figür haline dönüştü.

Kaynaklar

Bourke, R. (2015). *Empire & Revolution: The Political Life of Edmund Burke*. Princeton: Princeton University Press.

Claeys, G. (1989). *Thomas Paine: Social and Political Thought*. Boston: Unwin Hyman Inc.

Clark, J. C. D. (2018). *Thomas Paine: Britain, America, and France in the Age of Enlightenment and Revolution*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Cotlar, S. (2011). *Tom Paine's America: The Rise and Fall of Transatlantic Radicalism in The Early Republi*c. Charlottesville and London: University of Virginia Press.

Ferguson, R. A. (2000). The Commonalities of Common Sense. *The William and Mary Quarterly*, Third Series, 57 (3), 465-504.

Foner, E. (2005). *Tom Paine and Revolutionary America*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Fruchtman, J. (2009). *The Political Philosophy of Thomas Paine*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Hoffman, D. C. (2013). The Creation We Behold: Thomas Paine's The Age of Reason and the Tradition of Physico-Theology. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 157 (3), 281-303.

Hughes, P. W. (2016). Irreligion Made Easy: The Reaction to Thomas Paine's The Age of Reason. *New Directions in Thomas Paine Studies*. (Eds. S. Cleary and I. L. Stabell). Hampshire and New York: Palgrave Macmillan, 109-131.

Jefferson, T. (1821). From Thomas Jefferson to Francis Eppes, 19 January 1821. https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/98-01-02-1778. Erişim Tarihi: 30 Haziran 2019.

Kaye, H. J. (2000). *Thomas Paine Firebrand of the Revolution*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Kuklick, B. (2000). Introduction. *Thomas Paine: Political Writings*. (Ed. B. Kuklick). Cambridge: Cambridge University Press, vii-xxiii.

Lamb, R. (2010). Liberty, Equality, and the Boundaries of Ownership: Thomas Paine's Theory of Property Rights. *The Review of Politics*, 72 (3), 483-511.

Larkin, E. (2005). *Thomas Paine and the Literature of Revolution*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lounissi, C. (2016). Thomas Paine's Democratic Linguistic Radicalism: A Political Philosophy of Language? *Radical Voices, Radical Ways: Articulating and Disseminating Radicalism in Seventeenth- and Eighteenth-Century Britain*. (Eds. L. Curelly and N. Smith). Manchester, Manchester University Press, 60-79.

Merriam, C. E. (1899). Thomas Paine's Political Theories. *Political Science Quarterly*, 14 (3), 389-403.

Oakeshott, M. (2004). *What is History and Other Essays*. (Ed. L. O'Sullivan). Exeter: Impirint Academic.

Paine, T. (1780). Chapter VIII - Address to the People of England - Philadelphia, March, 1780. http://www.let.rug.nl/usa/documents/1776-1785/thomas-paine-american-crisis/chapter-viii---address-to-the-people-of-england---philadelphia-march-1780.php. Erişim Tarihi: 30 Haziran 2019.

Paine, T. (1789). To George Washington from Thomas Paine, 16 October 1789. https://founders.archives.gov/documents/Washington/05-04-02-0132. Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2019.

Paine, T. (1792). Letter to the Abbe Raynal. http://thomaspaine.org/major-works/letter-to-the-abbe-raynal.html. Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2019.

Paine, T. (1809). The Will of Thomas Paine, 18 January 1809. https://thomaspaine.org/essays/other/the-will-of-thomas-paine.html. Erişim Tarihi: 2 Temmuz 2019.

Paine, T. (1792). Address to the People of France, 25 September 1792. http://ota.ox.ac.uk/text/3707.html. Erişim Tarihi: 3 Temmuz 2019.

Paine, T. (1806). To John Inskeep, February 1806. http://thomaspaine.org/letters/other/to-john-inskeep-february-1806.html. Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2019.

Paine, T. (1998a). Dissertation on First-Principles of Government (1795). T. Paine, *Rights of Man, Common Sense and Other Political Writings*. (Ed. M. Philp). Oxford: Oxford University Press, 385-408.

Paine, T. (1998b). Agrarian Justice (1797). T. Paine, *Rights of Man, Common Sense and Other Political Writings*. (Ed. M. Philip). Oxford: Oxford University Press, 409-433.

Paine, T. (2016). *Sağduyu*. (Çev. M. M. Kenanoğlu). İstanbul: Lotus Yayınevi.

Paine, T. (2018). *İnsan Hakları*. (Çev. M. O. Dostel). İstanbul: İletişim Yayınları.

Paine, T. (2019). *Akıl Çağı*. (Çev. A. İ. Dalgıç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Philp, M. (1998). Introduction. T. Paine, *Rights of Man, Common Sense and Other Political Writings*. (Ed. M. Philip). Oxford: Oxford University Press, vii-xxvii.

York, N. Y. (2016) (Ed.). *The Crises: A British Defense of American Rights, 1775–1776*. Indianapolis: Liberty Fund.

Öz: Thomas Paine 18. Yüzyılın özellikle Amerikan siyasal düşüncesi bağlamında çok bilinen ama ilginç bir biçimde hakkında yeterince çalışma yapılmayan figürlerinden birisidir. Paine abartılı tepkilerin odağında yer almıştır. Ya aşırı bir biçimde övülmüş ya da yerilmiştir. Oysa ki, Paine 18. Yüzyıl siyasal düşünce tarihinin ana gelişmeleri içerisinde yer alır. Diğer bir ifadeyle, 18. Yüzyılın Amerikan Devrimi ve Fransız Devrimi gibi temel siyasal gelişmelerinin entelektüel tarihi Paine'ye dikkat etmeksizin kolaylıkla anlaşılamaz. İngiltere'de doğan Paine, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin ilanından bir müddet önce Amerika'ya göç etmiş, kolonilerin Britanya'ya karşı mücadelelerine destek vermiş, devrim sonrasında 1787 yılında Avrupa'ya gitmiş ve Fransız Devrimi'ne şahitlik etmiştir. Bu açıdan Paine'nin kişisel entelektüel ve siyasal biyografisi Aydınlanma hareketinin ve düşüncesinin çok önemli bir tarafını temsil eder. Bu makalede Paine Amerikan Aydınlanması bağlamında değerlendirilmeye çalışılacak, onun aydınlanma siyasal düşüncesine katkısı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Thomas Paine, 18. yüzyıl, siyasal düşünce, Aydınlanma, Amerikan Devrimi.